

Никос
КАЗАНДЗАКИС

ПЪТЕШЕСТВАЙКИ

enthusiast

Никос
КАЗАНДЗАКИС

ПЪТЕШЕСТВАЙКИ

Съставителство и превод от гръцки

Николай Костов

Под редакцията на

Здравка Михайлова

enthusiast

София, 2021

Νίκος Καζαντζάκης

Ταξιδεύοντας - Ανθολογία: Ρουσία, Ιαπωνία, Ιταλία, Αίγυπτος,
Ιερουσαλήμ, Κύπρος, Ο Μοριάς

© Niki Stavrou

Никос Казанџакис

ΠΎΤΕШЕСТΒΑΪΚΙ

© Никολаї Костов, превод, 2021

© Яна Арџиропулос, дизајн на корицама, 2021

© Стефан Пеев, наборен шрифт Veleka (SIL Open Font License), 2021

© Enthusiast – запазена марка

на „Алто комуникейшънс енд пблшиинг“ ООД, 2021

ISBN 978-619-164-402-5

СЪДЪРЖАНИЕ

Предисловие. Тигрицата спътница	7
Италия (Асузи – Рим)	11
Мусолини	16
Кипър – Островът на Афродита	27
Символичната атмосфера на мита	34
Пророкът на Нова Гърция	42
Проблемите на новогръцката култура	52
Нил	60
Кайро	70
Пирамидите	76
Съвременен живот	82
Русия. Атина – Одеса	95
Одеса	102
Киев	107
Москва	117
Националностите – евреите	126
Работници – селяни	138
Червената армия	149
Червеното право	157
Жената в Русия	161

Бракът и любовта	170
Просвещаването на народа	178
Религията	190
Руската литература	204
Толстой – Достоевски	218
Червената литература	227
Червеното изкуство	244
Червеният печат	253
7 ноември. Сталин – Троцки	259
Ленин	270
Диалози	278
Пропагандата на Изтока	294
Панаит Истрати	301
От Москва до Батуми	314
Разпнатата Русия	321
Новият Помпей	330
Общ преглед	339

ПРЕДИСЛОВИЕ

ТИГРИЦАТА СПЪТНИЦА

Творецът се бори със субстанция жестока, невидима, по-висша от самия него. И големият победител от тази битка излиза победен. Защото винаги нашата най-съкровена тайна – единственото, заслужаващо да се каже за нея – остава неизказана, неподвластна на материалните измерения на изкуството. Терзаем се при всяка дума. Виждаме разцъфнало дърво, герой, жена, изгряваща звезда и възкликваме: „Ах!“, и в сърцето ни няма място за нищо друго. А когато пожелаем, анализирайки това „Ах!“, да го превърнем в размисъл и изкуство, да го предадем на хората, да го избавим от собствената ни изхабеност, то намира израз в думи дръзки, напугрени, празни, изпълнени с фантазия!

Една нощ сънувах сън: стоях приведен над купища бумажни и пишех. Бях се запъхтял, сякаш изкачвах планина. Борех се да спася нещо, да спася самия себе си, борех се с думите, воювах с тях да ги усмиря, усещах как те подскачат около мен освирепели, как се съпротивляват като вироглави кобили. Ненадейно, така, както се бях навел, усетих да ме пронизва поглед. Уплашен, вдигнах очи и видях: пред мен стоеше джудже, с черна брада доземи, бавно и пренебрежително то поклащаше тежката си глава, и продължих да пиша. Но погледът му неизменно ме следеше безмилостно, като пронизва-

ше челото ми. Бавно и със страх вдигнах отново очи и видях как джуджето продължава да клати глава тъжно и презрително. Изведнъж, за първи път в живота ми, изпитах отвращение, възмущение от купищата хартия, от книгите и масилото, сред които бях затънал, от собствената си нечестива борба да затворя душата си в красиви клишета.

Така омерзен, се събудих. Един глас дълбоко в мен ми прошепна. Сякаш това бе същото онова джудже, което говореше:

– Животът ти бе пропиян, премина през изпитания. В края на всеки път стои Победата и чака. Но ти бързаеш, проявяваш малодушие и се връщаш назад. Множеството не вижда сирени, не чува песни във въздуха. То е спяло, глухо, труди се, привело глава в трюмовете. А най-отбраните, водачите, чуват само една Сирена – собствената си душа – и по царски разточителстват в живота с нея. Каква друга стойност има животът. Но клетниците се заслушват в сирените и вярват. Те са изпълнени с мъдрост и боязън. През целия си живот те отмерват с позлатена теглилка „Да“-то и „Не“-то. И умират. А Господ, като не знае къде да ги сложи – за да не красят ада и да не мърсят рая, – повелява да ги окачат на бесилото с краката нагоре някъде между живота и смъртта.

„– Нефелен си и се срамувам да те водя със себе си!
Поклатих глава и отвърнах:

– Стигах до края, а в края на всеки път откривах бездна.

– Откривал си, че си недостоен да продължиш напред! Бездна е всичко, през което не можем да прехвърлим мост. Бездна няма, край не съществува. Съществува единствено човешката душа. Тя назовава всичко според мъжеството или малодушието си. Христос, Буда, Мохамед откриха бездна. Но прехвърлиха мост и преминаха

по него. А заедно с тях по същия този мост преминаваха човешките стага. Те са пастирите. Те са героите.

– Един става герой по Божия воля. А друг чрез собствената си борба. Боря се!

– Герой ли? Но герой ще рече да притежаваш качества, по-висши от човека. А ти целият все още си обзет от тревоги и отгаден на безделие. Не можеш да подчиниш хаоса в себе си и да сътвориш чиста, искрена реч. И се оправдаваш, хленчейки: „Не се побирам в старите си грехи!“. Но напредвайки в изкуството, ти би могъл да стигнеш до героични предели, където удобно да се вместят, да се трудят десет човешки души като твоята! Търсейки истината, макар тя да е половинчата и човешка, ти би могъл да подчиниш природни сили, да откриеш и сътвориш закони, които да разширят на тази земя обхвата на нашата свобода. А от издъхващите символи на религията да се устремим към божествени начинания и да придобеш съвременна форма на вековните Божии и човешки страсти.

– Несправедлив си. Сърцето ти не знае милост. Отново те чух, о, омразен, безмилостен глас, на всеки кръстопът, на който стоях, за да избира накъде да тръгна.

– Трябва винаги да се вслушващ в мен, при всяко бягство.

– Никога не съм бягал. Неизменно вървя напред, загърбвайки с разкъсано сърце всичко, което съм обичал.

– Но докога?

– Не зная. Докато стигна до върха. Там ще си почина.

– Но връх няма. Има само възвишение. Няма умиротворяване и покой. Мразя тялото ти, душата ти, мозъка ти. Повече не мога, не искам повече да вървя с теб.“

Този безмилостен глас – тигрицата спътница – ме съпътстваше, нищо че ме мразеше през всичките ми пътувания. Всичко видяхме заедно. Двамата ядяхме

и пиехме по трапезите на странстванията ни, заедно страдахме, заедно се наслаждавахме на планини, жени, идеали.

А когато, натоварени с трофеи, наранени, ние се завръщаме към нашата прохладна, спокойна кулия, тигрицата безмълвна забива нокти в мен. Изтяга се до главата ми, вкопчва се в мозъка ми и ние размишляваме върху онова, което сме видели двамата и което все още предстои да видим. Радваме се, че целият този свят, видим и невидим, е една неразкрита тайна – дълбока, непонятна, извън човешкия ум, копнеж и увереност. Разговаряме – тигрицата спътница и аз – и се смеем, защото сме толкова жестоки, нежни и ненаситни и че една вечер със сигурност ще хапнем до насита шепа пръст за вечеря. А когато сме в настроение или непоносимо озорчени, го обръщаме на свирня и разтреперани, караме Господ да пее песнопения, патетични химни на злочестия човечец.

Що за радост е това, Боже мой, да живееш, да гледаш и да си играеш с голямата тигрица и да не се боиш!

А една заран да станеш и да кажеш: „Думите! Словото! Друго спасение не съществува! В моя власт аз нямам нищо друго, освен двайсет и четири оловни войничета, ще обявя мобилизация, ще поведа армия, ще победа смъртта!“.

А ти добре знаеш, че смъртта е непобедима. Но стойността на човека не е в победата, а в борбата за победа. И знаеш ли още нещо, най-трудното – че тя не е нито в борбата за победа. Стойността на човека е една-единствена и тя е в това: да живее и да умре храбро, без отплата. Има и трето нещо, още по-трудно: и то е увереността, че отплатата не ще те изпълни с радост, гордост и мъжество.

ИТАЛИЯ (АСИЗИ – РИМ)

Първата личност, която ме очакваше във фашистка Италия, бе изпълнена със смирение, кротост и любов – свети Франциск от Асизи. Потеглих набързо от Испания, за да се окажа на голямата годишнина от неговото седмо столетие. Мусолини бе обявил този ден за национален празник. Посветеният в бедността, подчинението и целомъдрието стоеше редом с черноризците, с журналисти и философи, заели се да открият францискански добродетели в редиците на новите фашистки батальони.

Хиляди мъже и жени пъплека нагоре пеша, грузи пък се изкачваха с коли по стръмния път от гарата до прелестното малко градче. Гъст прах се стелеше, а въздухът миришеше на бензин. Бледа девойка в кола отвори чантичката си, за да начерви устни, преди да влезе в Асизи и да се поклони пред светеца.

Вървя нагоре по известния обичан път развълнуван. Асизи сияе на слънцето, там високо на хълма. Вляво различавам величествения манастир на свети Франциск, вдясно виждам църквата на света Клара, а сред грохота на автомобилите успявам да головя дълбокия, изключително сладък глас, разнасящ се от камбаните на „Свети Руфино“.

От две години насам, месеци наред, аз изпитвах

радост тук, в Асизи, от тайнствената наслада, която излъчваше францисканската смиреност. Понякога някоя англичанка или американец нарушавали спокойствието. Но бързо си тръгвали и семплата родна земя на „Сгодения за бедността“ продължавала безметежния си сън над притихналите маслинови горички на Умбрия.

Днес прелестното градче Асизи е неузнаваемо, преобразено. През последните три месеца два милиона поклонници бяха минали през него.

Всички къщи бяха станали хотели, добронамерените жители на градчето се бяха превърнали в грабливи търговци, роклите на момичетата бяха скочили до над коленете.

Трудно си пробивам път през множеството, за да премина. Младежи с черни ризи държат в ръце къси тояги и крачат с накривени черни кепета на главите си, а пискюлът на челото им заплашително се поклаща. По стените ликът на Дучето, свиреп, изпълнен с увереност, с огромна челюст.

Спретнати калугери, жени с прясно боядисани коси, съсухрени, плоскогърди англичанки, маймуноподобни американци, кардинали с бледоморава копринени одежди, карабинери с криле на петли, даже с цели петли на главите, провинциални жени, все още непохватни, станали за миг градски люде заради празника на светеца. „Благословен бъди, Господи, за сестра Куртизанката!“

Размишлявам, прекосявайки набързо пъстрото множество: каква връзка има свети Франциск с фашистка Италия? Каква връзка има той с целия ни съвременен живот? Голямо възмущение се надига у всеки, който гледа с добро око на това безсрамно празненство, но не защото епохата ни е в дисонанс с францисканските идеали, а защото липсва доблестта за признание.

Лъжата е в нас, лицемерието и малодушието изпълват сърцето с възмущение.

Сега на малкия площад в Асизи, на отсрещния ъгъл, където е родната къща на светеца, и размишлявам върху неговия житейски, душевен, донкихотовски път. Когато започнал да проповядва тук, на този пазар – през април 1207 година, – децата на улицата го замеряли с камъни, хвърляли кал по него, а той, благородното чедо на градчето, танцувал в средата на площада, пред разгневения си баща и викал: „Искам да построя църква. Който ми даде един камък, Бог ще го възнагради с един дар, който ми даде два камъка, Бог ще го възнагради с два дара, който ми даде три камъка, Бог ще го възнагради с три дара!“

Всички се смеели. Смеел се и той заедно с тях: „Какви сме ние – крециял ликуващ той, – ако не шутове Божиц, които сме се родили, за да увеселяваме сърцето на човека?“

Така лека-полека около „смешника Божи“ се събрали първите му сподвижници. По цял ден обикаляли те боси, като проповядвали с радост и смях из Божието царство. Нощем се събирали в едно дере, сред руините на църква, сгушени един в друг, за да не настинат. Дъждовната вода се стичала върху тях, а те нямали с какво да се покриват. Но на заранта се събуждали радостни и се завръщали отново, за да проповядват и да просят милостиня.

По пладне сядали върху камък на слънцето, близо до извор, ядейки къшеи сух хляб и остатъци от харизаната им храна. А Франциск се смеел и казвал: „Братя, нека прославим Бог, заедно ни е дал голямото щастие да живеем, да седим на припек и да ядем хляб на трапезата на господарката Беднотия!“

Проповядвал, че бедността е висша добродетел. Тази Христова вдовица, прогонена от всички домове,

презряна, обикаляла по улиците и никої не я искал. А Франциск я обикнал и я взел за жена. Бедност, смирение и девственост – ето трите големи францискански добродетели.

Ако тези три добродетели вземеха превес, ако всички бяха станали францисканци, светът щеше да се затрие. Ако Франциск бе проповядвал по-практични идеи, неговата проповед нямаше да носи в себе си безумството, което единствено може да заплени и да спаси човешките души. Идеалът трябва да стои здраво, ако иска да преобрази земята, много по-високо от силата на човека. В това се крие неговата магическа сила, привлекателност, болезнено обтягане на душата, за да достигне страховитото възможване, от което човешкият бой пораства.

Франциск обикалял из Италия, проповядвайки с радост най-строгите добродетели, грядял манастири, света Клара събирала първите си сподвижници, светецът се терзаел. „Страхувам се – казвал той, – че дяволът ни праща тези сестри.“ Той заповядва да не говорят с тях, братята да не ги посещават. Един ден обаче самият той бил победен. Света Клара копнеела свети Франциск да седне заедно с тях на една трапеза в нейния манастир, в Сан Дамиано. Франциск отказал, но един път я съжалил и отишъл.

Сестрите погредили оскъдна маса – хляб, вода, маслини. Франциск започнал да говори. Внезапно вратите се отворили и нахлуло уплашено множество от калугери – те бягали от манастира, защото забелязали пламъци да бълват и да обгръщат „Сан Дамиано“. Помислили, че е станал пожар. Но света Клара се усмихнала и казала:

– Не е пожар, братя. Това беше брат Франциск, който говореше.

С времето тежка тъга обзела сърцето на Франциск. Неговите другари започнали да нарушават заповедите му: събирали парци, харесвали им богатските домове, трупали сбирки от книги. Един ден той видял млад монах да гържи гордо собствения си псалтир. „Чего мое – казал му той, – ако гнес ти имаш псалтир, утре ще искаш да имаш молитвеник, ще седнеш на висок църковен стол и ще извикаш на своя брат: – Донеси ми моя молитвеник!“

Горещото желание за притежаване, жаждането за научаване, гордостта и неподчинението, жените, всички вълци на Лукавия влезли в мандрата на светеца. Така, угнетен, с разтерзано от беди тяло, той се приближавал към смъртта. Но радостното му, приповдигнато настроение не го изоставяло. Сляп, полумъртвъв, в ъгъла на градината, на земята, с безсънни от болка и от плъховете, които обикаляли около него, очи, той съчинил прочутите химни, а на сутринта калуджерите го намерили да пее, пляскайки с ръце: „Благословен бъди, Господи, за брата Слънце. Благословен бъди, Господи, за сестра Луната, за нашите братя Вятъра и Огъня“. А когато миг по-късно вече издъхвал, той се надигнал отново и казал към неговите химни да гобавят и тази строфа: „Благословен бъди, Господи, и за побратима Смърт“.

Тази вечер колко галечна, колко невероятна ми изглеждаше цялата тази чудновата приказка! Във фашистка Италия – сред въоръженото до зъби, изпълнено с ненавист един към друг, хищническо, съвременно човечество – свети Франциск обикаля и тържествува, увенчан с цветя – като жертвено животно.

Намираме се в съзвездието на вълците. А свети Франциск е един малък невинен агнец, който ни харесва именно защото сме вълци.

НИКОС КАЗАНДЗАКИС
ПЪТЕШЕСТВАЙКИ

Съставителство и превод *Николай Костов*
Редактор *Здравка Михайлова*
Коректор *Снежана Бошнакова*
Консултанти *Екатерина Анастасова, Нина Венова*
Дизайн на корицата *Яна Аргиропулос*
Предпечат *Яна Аргиропулос*

Гръцка. Първо издание
Формат 60x90/16
Печатни коли 21,5
ISBN 978-619-164-402-5

Издава

enthusiast

Запазена марка
на „Алто комюникейшънс енд пбблишинг“ ООД

София, ул. „Кракра“ № 20
тел.: 02/ 943 87 16,
email: office@enthusiast.bg
Книгите на „Ентусиаст“ можете да закупите от
www.enthusiast.bg

Печат АБАГАР АД

*Не разполагаме с нищо друго, освен
с един-единствен миг, нека превърнем
това мигновение във вечност,
друго безсмъртие няма.*

Казандзакис пътува непрестанно, преследван от,
или преследвайки живота в неговия най-важен и
най-романтичен смисъл.

Kirkus Review

www.entusiast.bg

9 786191 644025

Цена: 26 лв.